

הפסיכולוג ובתי המשפט – תשובות פרקטיות לשאלות מהחיים

ברוך אברהמי

הדבר כאשר נדרש פסיכולוג לתת לבית המשפט חוות דעת. אם אין לפסיכולוג בסיס עובדות ונתונים מתאימים למתן חוות דעת, מוטב כי יאמר זאת וימנע מלהשיב לשאלות מסוג זה מאשר ייגרר להשיב עליהן.

בדיני ראיות יש כלל הפוסל עדות שמיעה, דהיינו עדות "מכלי שני". יש גם כלל הפוסל עדות סברה. חריג לכך הוא עדות מומחה. במה דברים אמורים? כאשר יש לפסיכולוג בסיס לחוות הדעת מכלי ראשון, ודעתו אינה "סברה" אלא מיישמת מומחיות, שני הכללים הללו אינם מונעים חוות דעתו. אם במקרים מסוימים שבהם הוא נקרא להעיד אין זה כך משום, למשל, שבמהלך הטיפול או הייעוץ לא נדרש ולא התבקש לבדוק שאלות מסוימות, כי אז נכון שיאמר זאת וימנע מלהעיד.

לדעתי זה המצב המשפטי, למשל, כאשר אין לפסיכולוג את הידע או המומחיות הנדרשת כדי להשיב על השאלות בעדות. מוטב שיאמר זאת וגם ילמד לשונו לומר "אינני יודע". אם ייגרר בכל זאת לתת עדות, עלולה עדות זו לא לעמוד במבחן המשפטי, ואם בית המשפט יאמר זאת יש חשש לפגיעה במוניטין של הפסיכולוג.

שכר מתן העדות והוצאותיו של הפסיכולוג

מעניין לעניין באותו עניין או בעניין דומה. נשאלנו מה הדין לגבי שכרו של פסיכולוג שזומן כעד. לפי תקנות סדר הדין בשל עצם הזימון לעדות, ניתן לבקש ולקבל "שכר בטלה", דמי לינה ככל שהייתה ודמי נסיעה. ואולם הפסיכולוג זכאי לבקש ולקבל שכר והוצאות גבוהים יותר כעד מומחה. בית המשפט רשאי לקבוע את גובה התשלום וכן רשאי בית המשפט לקבוע את אופן התשלום ולהטיל על אחד מבעלי הדין את התשלום או לקבוע חלוקת התשלום בין בעלי הדין בשיעורים שיקבע.

לפי תקנות סדר הדין, בית המשפט רשאי להטיל על הצדדים להפקיד בקופת בית המשפט סכומי כסף לכיסוי

במסגרת הייעוץ המשפטי שאנו נותנים לפסיכולוגים עלו שאלות שונות שיש להן גם היבטים כלליים. ברשימה זו נשתף את קוראינו בכמה מהם.

זימון פסיכולוגים לבתי המשפט להעיד

נשאלנו כיצד ינהג פסיכולוג המוזמן לבית המשפט ואין רצונו או אין ביכולתו להעיד. המצב המשפטי הוא כי יש חובה להעיד וחובה להיענות לזימון של בית המשפט. ועם זאת, יש לדעת כי ברבים מהמקרים, אם לא בכולם, מאחורי צו הזימון של בית המשפט עומד צד מהצדדים המתדיינים במשפט, שכלל את הפסיכולוג ברשימת העדים שהוא מבקש להזמין. בדרך זו נגררים פסיכולוגים להופיע במשפט אף שאין צורך ממשי בעדותם. ייתכן גם ייתכן שצד מהצדדים המנהל משפט לצרכים שלו רוצה "לדוג" בעזרת הפסיכולוג עדות לטובתו. לא זו הדרך, ובמקרה כזה רשאי הפסיכולוג לפנות לבית המשפט באמצעות מזכירות בית המשפט ולבקש לשחררו מהזימון. מזכירות בית המשפט נוהגת להביא את בקשת הפסיכולוג לפני השופט בדרך כלל לאחר שביקשה את תגובת הצדדים, ובמקרים רבים מבטל השופט את הזימון.

עדות הפסיכולוג בבית המשפט – מידע לעומת ידע

החובה להעיד קיימת לגבי ממצאים ונתונים שהפסיכולוג עמד עליהם והתרשם מהם "מכלי ראשון" במהלך טיפול או אבחון. מניסיונו יודעים אנו כי פסיכולוגים נגררים להעיד גם כאשר העדות חורגת מעבר לכך. מוצע לפסיכולוגים להבחין בעדותם בין הדברים. אשר לממצאים ולנתונים "מכלי ראשון", יש חובה להעיד ויש לפסיכולוג בסיס מתאים לעדות מהנתונים שהתבררו לו בטיפול. שונה

עו"ד ברוך אברהמי היה משנה ליועץ המשפטי לממשלה והוא ועורכי הדין במשרדו היועצים המשפטיים של הסתדרות הפסיכולוגים.

אך עצם מסירת הראיה כמוה כוויתור על החיסיון (ראו פסק דינו של בית המשפט העליון ע"פ 63/242 י"ח (3) בעניינו של קרייטי). על כן אני ממליץ כי הפסיכולוג יעלה את עניין החיסיון לפני מסירת המסמכים הנוגעים בדבר או לפני תשובתו, ולא לאחר מכן. כאשר נשאל פסיכולוג שאלה במהלך עדותו המעוררת את שאלת החיסיון, או אם הוא נדרש להציג מסמך המעורר שאלה כזו, יש לזכור את התנאים הקבועים בסעיף 50 לפקודת הראיות (נוסח חדש). הפסיכולוג המומחה אינו חייב למסור ראיה על הדברים שהגיעו אליו תוך עבודתו כפסיכולוג והוא מן הדברים שלפי טיבם נמסרים לפסיכולוג בדרך כלל מתוך אמון שישמרו בסוד.

הטוען לחיסיון נושא בנטל הוכחתו ובנטל לשכנע בדבר קיומו (ראו פסקי דין של בית המשפט העליון רע"א 1412/94, הדסה נ' גילעד, פד"י מ"ט (3) 522, בג"ץ 337/66 פיטל, פד"י כ"א (1) 72). בית המשפט מוסמך לפי פקודת הראיות לתת החלטה כי הצורך לגלות את הראיה לשם עשיית צדק עדיף מן העניין שלא לגלותה. לכן רצוי שהפסיכולוג יסביר לבית המשפט מה החשיבות של סוד השיח שבין המטופל לפסיכולוג ובמה עלול המטופל להיפגע אם סודותיו ייחשפו. יש מקום לכך כי בית המשפט ישקול להגיע לחקר האמת תוך הזדקקות לראיות אחרות מבלי לפגוע ומבלי לגרוע בסוד ההתייעצות עם פסיכולוג. ניתן לבקש מבית המשפט לקיים דיון זה בדלתיים סגורות ותוך צו איסור פרסום.

נימוקי שופטים בדבר הצורך בחיסיון הפסיכולוגי

פסיכולוג המעלה את החיסיון הפסיכולוגי רשאי גם להשתמש בהנמקה מדברי שופטים שנתנה לו משמעות ומשקל. יש לדעת כי על פי רוב בתי המשפט מסירים את החיסיון משום שהם מעדיפים בראייתם להגיע לחקר האמת ולחשוף כל חומר כדי להגיע לעשיית צדק. אך לדעתי יש לעשות צדק גם עם פרטיות קורבנות עבירה ובעיקר קורבנות עבירת מין שהפגיעה בהם גורמת לקשיים במעבר בנתיב החקירה והמשפט.

נביא כאן ציטטות במגמה שיהיו לעזר:

בפס"ד ת.א. (חיפה) 995/05 פלוני נ' מיקוד אבטחה ושמירה בע"מ ואח' (פורסם בנבו), כבוד השופט עמית כותב (בעמ' 14):

שכרו והוצאותיו של הפסיכולוג המומחה, או להורות לשלם לפסיכולוג במישרין. לדעתי, כאשר זומן הפסיכולוג שלא לצורך, או בניסיון "לדוג" ראיות או לחלץ ממנו חוות דעת שלא נתן בעבר, ניתן לבקש ולפסוק לטובת הפסיכולוג סכומים גבוהים יותר.

לדעתי, עצם העובדה כי פסיכולוג נתן בעבר ייעוץ או טיפול מסוים אין משמעותה כי הוא חייב במסגרת הזימון לבית המשפט לתת חוות דעת על השאלות העולות במשפט. לדעתי, אם לא בדק שאלות אלה ולא כלל התייחסות לשאלות אלה ברשומה הפסיכולוגית, וצד מהצדדים למשפט רוצה בחוות דעתו המקצועית, עליו לבקש זאת מהפסיכולוג מראש. ואם הפסיכולוג יראה עצמו כשיר ומתאים ויראה לנכון לתת חוות דעת, הוא רשאי לדעתי לגבות בעבור חוות דעתו תשלום נוסף גם אם גבה תשלום באופן פרטי על הטיפול.

חיסיון מכוח פגיעה בצנעת הפרט

כאשר נשאל פסיכולוג בבית המשפט שאלות הנוגעות בצנעת הפרט של מטופלים ישנו חיסיון נוסף מעבר לחיסיון הפסיכולוגי הרגיל. לדעתי רשאי הפסיכולוג להימנע מלהשיב לשאלות הפוגעות בפרטיות מטופליו בין שהם נאשמים ובין שהם קורבנות עבירה אם יש בכך פגיעה בפרטיותם ובענייניהם האינטימיים ולהסתמך על סעיפים 2(7) ו-2(8) לחוק הגנת הפרטיות התשמ"א-1981 (ראו סיפרו של השופט יעקב קדמי על הראיות חלק שני, מהדורה משולבת עמ' 996 ופסקי הדין המובאים שם) בית המשפט ישקול את הדברים בהחלטתו.

מי ומתי רשאי להעלות את טענת החיסיון

החיסיון ניתן לטובת המטופל ומי שנזקק לשירותי הפסיכולוג, ומכאן שהמטופל או הנזקק הוא שרשאי לוותר עליו. ועם זאת, משנקרא הפסיכולוג להעיד בפני בית משפט או רשות חוקרת, אין המטופל נוכח באותו מעמד. על הפסיכולוג להעלות את שאלת החיסיון לפני מתן העדות או לפני מסירת מסמכים שהוא סבור שהם חסויים תחת החיסיון הפסיכולוגי, ולא לאחר מכן. מחובתו של הפסיכולוג כלפי המטופל מכוח חובת הסודיות המוטלת עליו בחוק הפסיכולוגים להעלות את שאלת החיסיון או טענת החיסיון מראש. החיסיון הוא יחסי ולא מוחלט, ובסמכות בית המשפט להסירו.

בפסק הדין הודגשה חובת הזהירות המוטלת על המערכות המעורבות כאשר הן נדרשות לעניינים שיש בהם משום פגיעה במתלונן. יש לציין כי הרגישות בעניין זה מתחייבת הן מזכויותיהם של המתלוננים, והן מהאינטרס הציבורי. בעידוד הגשת תלונות על עבירות מין אומרים השופטים כי: "בית המשפט חייב בשמירת כבודו של כל אדם, לרבות כבודו של המתלונן, של העד ושל נפגע העבירה (פרשת צירינסקי, בעמ' 745), בייחוד כאשר מדובר בנפגעי עבירות מין ועבירות בעלות אופי מיני, שעצם חשיפתן והצורך להעיד בעניין מעמידים את נפגעי העבירה בפני חוויה קשה של פגיעה בענייניהם האישיים ובזכותם לפרטיות ולכבוד (פרשת התצ"ר, בעמ' 640. וראו גם רע"פ 5877/99 יאנוס נ' מדינת ישראל [פורסם בנבו] (להלן - פרשת יאנוס, בעמ' 117-118)). לצד השיקול של שמירה על זכויותיהם של עדים ומתלוננים מצטרף אף האינטרס הציבורי בקיום הליכי משפט, באכיפת החוק ובחשיפת עבירות" (בג"ץ 9264/04 מדינת ישראל נ' בית משפט השלום בירושלים, פ"ד ס(1) 360, 380 (2005)). לשם הסרת חסיונו של חומר שנמסר לפסיכולוג או לעובד סוציאלי יש להראות כי הצורך לגלות את הראייה לשם עשיית צדק עדיף מן העניין שיש לא לגלותה.

מתחברים אנו למאמר של א. כרמי, "בריאות ומשפט" כרך ב (נבו, 2003), עמ' 1612. השופט כרמי מביע דעתו כי: "פקודת הראיות באה ללמדנו שהמחוקק מעדיף בדרך כלל את האינטרס של חסיון הראייה הרפואית על פני עקרון עשית הצדק אולם המחוקק הותיר פתח נסיגה לבית המשפט ... המבחן הנכון הוא זה: האם נסיבותיו המיוחדות של המקרה הנדון מצביעות על צורך כזה של עשית צדק עד שיש מקום לסטות מן הכלל של חיסוי הראייה הרפואית".

לבסוף אציע לקוראינו לעיין בקוד האתיקה של הסתדרות הפסיכולוגים לגבי עדות הפסיכולוג ובמסמך קווים מנחים לכתיבת חוות דעת פסיכולוגית של מומחה לבית משפט אשר פורסם על ידי מועצת הפסיכולוגים ביום 4.9.2017 ומצוי באתר משרד הבריאות.

מאמר זה נכתב בעקבות שאלות שהגיעו למשרדנו מחברי הסתדרות הפסיכולוגים. אנו מוסיפים לתת תשובות משפטיות לשאלותיכם, ונוסיף ונתייחס לשאלות שתבואנה.

"נשווה נגד עיננו את המטופל, או המטופלת, המגלה אזור של המטפל על רגשותיו, חולשותיו, על יחסו לסובבים אותו, על תחושותיו כלפי בת זוגו, על חיי המין שלהם, על מערכות יחסים שקיים מחוץ לקשר הנישואין וכיו"ב עניינים אינטימיים ורגישים ביותר שסיפר למטפל. כל אלו, עשויים למצוא דרכם לתיק בית המשפט או לעיני הצד שכנגד, בשל תביעה שהוגשה על ידו או כנגדו. הסרת החסיון כעניין שבשגרה במסגרת הליכי בית משפט, עשויה לפגוע קשות במהלך הרגיל של הטיפול, הן מתוך חשש של המטופל שדברים שיאמר ישמשו בעתיד כנגדו או שייחשפו ביום מן הימים לעיניים זרות, והן מתוך חשש של המטפל כי דברים שיירשמו על ידו, עשויים ביום מן הימים לשמש גם כנגדו, ושמה גם לפגוע בפרטיותו שלו כמטפל".

בבש"פ 9081/12 פלוני מ' מדינת ישראל, ביהמ"ש העליון, (פורסם בנבו) מציינת כב' השופטת ארבל את חשיבות החיסיון ומאזכרת פסקי דין נוספים המחזקים זאת:

"... ויש לשקול בזהירות את הסרת החיסיון, בייחוד כאשר מדובר בהליך טיפולי של מתלוננת (ראו בש"פ 8555/06 פלוני נ' מדינת ישראל, פסקה ז(5) (פורסם בנבו, 9.11.06)). החשש מפגיעה במתלוננת, בפרטיותה ובכבודה הוא קשה, בעיקר כאשר מדובר במתלוננת בעבירת מין הנאלצת להתמודד עם הקשיים המזמן ההליך הפלילי לנפגעי עבירה. בית משפט זה הדגיש לא אחת את הפגיעה הנוספת הנגרמת למתלוננים במהלך חקירת המשטרה, במהלך הדיונים בבית המשפט, וכן לאור הניסיונות לדלות חומר שעשוי לפגוע בפרטיותם ובכבודם של המתלוננים", וכב' השופטת ארבל מוסיפה כי: "הטיעון בדבר 'הפגיעה המשנית' הנגרמת למתלוננים בעטיו של ההליך הפלילי קשור בטבורו לכבודם ולזכויותיהם של מתלוננים בכלל, ושל מתלוננים בעבירות מין בפרט. ניסיון החיים מלמד, כי עצם הגשתה של תלונה בעבירות מסוג זה, לא כל שכן חקירת המשטרה ומתן עדות בפני בית המשפט, מעמידים מתלוננים בעבירות מין בפני ניסיון קשה. הם נדרשים לא אחת לחשיפה מכאיבה ואינטימית של אחד האירועים הקשים בחייהם, ולא בכדי דומתה דרך החתחתים הניצבת בפניהם ל'אונס שני' ממש (ראו, למשל, רע"פ 5877/99 יאנוס נ' מדינת ישראל, פ"ד נט(2) 97, 118 (2004) (להלן: עניין יאנוס))" (בש"פ 8706/07 מדינת ישראל נ' פלוני, פסקה 10 (פורסם בנבו, 27.11.07)).